

ОЦІНЮВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Оксана Вашуленко,
науковий співробітник
Інституту педагогіки АПН України

У процесі модернізації початкової освіти, запровадження в ній компетентнісного підходу відбувається методологічна перебудова навчального процесу на принципах гуманізації і демократизації, спрямування його на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них основних компетентностей.

Результат навчання обов'язково потребує оцінювання. Відомо, що контроль і оцінювання є важливим структурним компонентом навчального процесу, який визначає його результативність. Зауважимо, що постановою Кабінету Міністрів розробку системи контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів включено до переліку найважливіших заходів, спрямованих на розвиток загальної освіти в 1999-2012 рр. [2].

Оскільки компетентність – це кінцевий результат навчання, актуалізується проблема оновлення системи перевірки й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу. Контроль має ґрунтуватися на позитивному принципі, який передбачає передусім врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач.

Терміни «компетентнісний підхід», «компетенція», «компетентність» є новими в українській педагогіці і, вчителі не завжди однозначно їх сприймають. Тому спочатку розкриємо сутність цих понять.

Компетентнісний підхід в освіті розуміють як спрямованість навчального процесу на формування і розвиток основних компетентностей особистості. Це вимагає відходу від інформаційної спрямованості навчання і перенесення акценту із засвоєння нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у школярів здатності самостійно практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід та досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях. [4;7]

Компетенція – (лат. *competentia* – коло питань, щодо яких певна особа має знання і досвід) [6] – це сукупність знань, умінь і навичок, досвіду, які є характерними і необхідними для ефективної продуктивної діяльності у певній галузі.

Компетентність – поінформованість, обізнаність, досвідченість у певній галузі, в якомусь питанні [6]. Компетентність є результатом оволодіння учнем відповідною компетенцією, що містить його особистісне ставлення до предмета діяльності. Тому *компетентність у певній освітній галузі* – це поєднання відповідних знань, умінь і навичок, здібностей, досвіду, що дозволяє ефективно визначати і вирішувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності. [7]

Отже, компетенцію потрібно розуміти як реальну вимогу до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі [1], а компетентність – як реально сформовані особистісні якості учня та досвід діяльності.

Аналіз виокремлених понять дає можливість розкрити особливості контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів на засадах компетентнісного підходу. Вважаємо, що *контрольно-оцінювальна діяльність учителя на засадах компетентнісного підходу* передбачає не тільки виявлення обсягу засвоєних знань, умінь і навичок учнів, а й сформованості їхніх компетентностей, тобто загальної здатності, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню, умінні мобілізувати їх у конкретній ситуації. Система контролю й оцінювання на засадах компетентнісного підходу передбачає також розвиток в учнів умінь перевіряти і контролювати себе, критично оцінювати свою діяльність, виявляти помилки і знаходити шляхи їх усунення.

Особлива роль у розвитку і вихованні особистості молодшого школяра належить навчальному предмету «Читання», який є складовою освітньої галузі «Мови і літератури». Сутність початкової літературної освіти полягає в розвитку повноцінних навичок читання, ознайомленні школярів з дитячою літературою в поєднанні жанрових форм, авторської і тематичної різноманітності, у художньо-естетичному освоєнні тексту і дитячої книжки, у формуванні творчих здібностей

[Державний стандарт початкової загальної освіти], що передбачає формування у молодших школярів основ *літературної компетентності*.

Під поняттям *літературна компетентність* ми розуміємо – оволодіння учнем спеціально структурованими наборами знань про художню літературу її теорію та історію, літературно-творчими вміннями, досвідом і способами діяльності у цій галузі. Літературна компетентність передбачає такі здатності:

- оволодівати системою знань, умінь і навичок з предмета;
- повноцінно сприймати літературні твори у контексті духовних цінностей національної і світової художньої культури;
- самостійно спілкуватися із літературним твором, вступати в діалог з автором через текст;
- розвивати мовні, інтелектуальні і творчі здібності;
- розуміти й інтерпретувати прочитані твори, тексти різних стилів та жанрів; уміти розмірковувати над їх змістом, висловлювати оцінні судження щодо прочитаного;
- засвоювати уявлення про світ, що сприяє успішній соціальній адаптації;
- робити висновки, формулювати власну думку щодо прочитаного; відповідати на запитання за змістом прочитаного, уміти обґрунтовувати свою відповідь;
- знаходити у тексті необхідну інформацію, самостійно працювати з книжкою, різними джерелами друкованої продукції;
- орієнтуватися у світі книжок і вибирати їх для задоволення власних пізнавальних потреб.

Це передбачає формування в учнів основних компетентностей у літературній галузі:

- *загальнокультурна літературна компетентність* – сприйняття літературних творів як важливої складової національної культури, розуміння приналежності літератури до сфери художньої культури, усвідомлення її специфіки як мистецтва слова; знання і розуміння змісту тематики творів, обов'язкових для вивчення;

уявлення про важливі етапи розвитку літературного процесу; знання основних фактів про життя і творчість відомих письменників;

- *ціннісно-світоглядна компетентність* – розуміння національних і загальнолюдських моральних цінностей та світоглядних категорій, відображених у літературі, вміння визначати і обґрунтовувати своє ставлення до цих цінностей, відстоювати свої моральні позиції;

- *читацька компетентність* – здатність активно, цілеспрямовано сприймати художній текст на особистісному рівні, творчо опрацьовувати його залежно від вікових та пізнавальних можливостей і потреб та оцінювати твір на основі власних почуттів; вміння вступати в діалог «автор - читач», заглиблюватися у переживання героїв; розуміти специфіку мови художнього твору; уміти самостійно і продуктивно працювати з книжкою, різними джерелами друкованої продукції, орієнтуватися у світі книжок, для знаходження необхідної інформації і задоволення власних пізнавальних потреб;

- *комунікативна компетентність* – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, вміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування; вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення.

Читацька компетентність є базовою складовою літературної компетентності. Тому *контроль і оцінювання читацьких компетентностей* молодших школярів передбачає виявлення рівня навчальних досягнень учнів початкових класів з читання. Відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти, об'єктами контролю й оцінювання з читання є:

- 1) навичка читання з урахуванням всіх її характеристик;
- 2) елементарна обізнаність учнів з колом дитячого читання;
- 3) усвідомлення школярами літературознавчих понять;
- 4) практичні навички роботи із текстами різних жанрів;

5) бібліотечно-бібліографічні, книгознавчі уміння.

Державні вимоги щодо навчальних досягнень учнів 2-4 класів відображено в програмі з читання [5], тому не будемо на них зупинятися, але підкреслимо необхідність контрольно-оцінної діяльності вчителя на уроках читання. У процесі поточного і підсумкового контролю відбувається діагностування, коригування, стимулювання читацької діяльності учнів.

Пропонуємо зразки перевірних завдань для контролю й оцінювання читацької компетентності учнів 2класу.

2 клас

Тема: Розвивайся, звеселяйся, моя рідна мова

Початковий рівень

1. Автором вірша «Рідна мова» є:

а) Микола Сингаївський; **б)** Любов Забашта; **в)** Грицько Бойко.

2. З чого зроблена півникова хатка? (Укр. нар. дитяча пісенька «Кукуріку, півнику»).

а) з м'яти; **б)** з лободи; **в)** з моркви.

3. Твір «Ой ходить Іванко» - це...

а) колискова **б)** дитяча **в)** українська
пісня; народна гра; дитяча пісенька.

Середній рівень

1. Діалог («Дві душі», з народного) відбувається між:

а) матір'ю та дочкою; **б)** батьком і сином.

2. Короткі влучні вислови повчального характеру – це...

а) лічилки; **б)** прислів'я; **в)** загадки.

3. Поєднай слово та його тлумачення.

<i>Погідний</i>	<i>цікаве запитання, у якому є слова-підказки для відгадки.</i>
<i>Загадка</i>	<i>бур'ян.</i>
<i>Лобода</i>	<i>ясний, світлий, теплий.</i>

Достатній рівень

1. Про які звертання до рідних говорить Дмитро Білоус у вірші «Звертання»?

2. З якою інтонацією потрібно читати колискові? У якому темпі?

3. Що мати заповідала дитині у вірші М.Хоросницької «Матусин заповіт»?

Високий рівень

1. Які народні дитячі пісеньки тобі запам'яталися?

2. Вірші яких поетів ти читав у «Поетичних перлинках»? Який вірш тобі найбільше сподобався? _____

3. Встанови послідовність рядків вірша. Напиши назву та автора.

___ явір молодіє,

___ й лози зеленіють.

___ Пишається калинонька,

___ а кругом їх верболози

Автор вірша _____

Назва вірша « _____ »

Тема: Українські народні казки

Початковий рівень

1. Слова «А прийду, журавлику, а прийду, лебедику» узяті з казки:

а) «Лисиця та їжак»; б) «Лисичка та журавель».

2. Дійовими особами казки «Колосок» є:

а) дрізд і голуб; б) півник та мишенята.

3. Їжак сказав Лисиці, що біля старої вільхи пасеться (укр. нар. казка «Лисиця та їжак»):

а) виводок тетеревиат; б) отара овець.

Середній рівень

1. Як звали півника в укр. нар. казці «Колосок»?

а) Золотий Гребінець; б) Голосисте Горлечко.

2. У якій казці найменше дійових осіб?

а) «Вовк та козенята»; б) «Рукавичка»; в) «Колосок».

3. Напиши, як звали звірят у казці «Рукавичка»?

Мишка _____

Зайчик _____

Жабка _____

Лисичка _____

Достатній рівень

1. Поєднавши відповідні частини, утвори прислів'я.

Хто багато читає,

так і найдеш.

Голова без розуму,

той більше знає.

Як підеш,

як ліхтар без свічки.

2. Чому розгнівався дрізд (казка «Дрізд і голуб»)?

3. Яке прислів'я може бути висновком до казки «Дрізд і голуб»?

Добре того вчити, хто хоче все знати.

Доброго тримайся, а поганого цурайся.

Високий рівень

1. Чому в мишенят були імена Круть і Верть (укр. нар. казка «Колосок»)?

2. Підкресли прислів'я, які виражають головну думку казки «Колосок».

Хто рано підводиться, за тим і діло водиться.

Умілому всяка робота легка.

На чужу роботу дивитись - ситому не бути.

Добре в світі тому жити, хто працьовитий.

3. Чому у народних казок немає одного автора?

Нижче пропонуємо систему побудови діагностувальних завдань для їх застосування вчителем з метою виявлення обізнаності учнів 2-4 класів з колом дитячого читання.

2 клас: Завдання для перевірки:

- сформованості уявлень про твори за жанровим і тематичним спрямуванням;

- умінь правильно називати кілька українських народних казок; прізвища українських письменників та їхні твори, з якими неодноразово зустрічалися під час навчання.

3 клас: Завдання для:

- перевірки сформованості в учнів умінь співвідносити вивчені твори з відповідними жанрами;
- розрізнення фольклорних і авторських творів; творів за емоційним забарвленням;
- перевірки в учнів умінь називати основні теми читання; прізвища, імена українських письменників-класиків, найвідоміших письменників-казкарів та їхні твори;
- перевірки знань сюжетів кількох народних казок, 7-8 віршів напам'ять, прізвищ, імен їхніх авторів, 5-6 прислів'їв.

4 клас: Завдання для перевірки:

- сформованості уявлень учнів про коло дитячого читання (назвати теми дитячих творів);
- сформованості умінь співвідносити прочитаний твір з певним жанром (казка, вірш, оповідання, повість, повість-казка, байка, п'єса);
- умінь розрізняти літературну і народну казки; поетичні, прозові, драматичні твори; називати імена українських письменників-класиків, а також тих письменників, з творами яких неодноразово зустрічалися під час навчання;
- знань назв, сюжетів народних казок, літературних творів, прізвищ, імен їхніх авторів; віршів напам'ять; уривків прозових творів; прислів'їв;
- розуміння змісту творів, прислів'їв.

Наприклад, щоб перевірити таку читацьку компетентність учнів 3 класу, як обізнаність із колом дитячого читання, можна використовувати такі завдання:

Тема: Мова – дивний скарб

Завдання для перевірки сформованості в учнів умінь співвідносити вивчені твори з відповідними жанрами:

1. Твір Ігоря Січовика «Мова» за жанром є:

- а) віршем; б) оповіданням; в) легендою.

2. Що таке науково-популярні твори?

3. Визнач жанр твору «Зарубай на носі». Хто автор цього твору? Які ще твори цього автора тобі відомі? _____

8. В оповіданні «У школі все таке знайоме» (за Аллою Коваль) йдеться про:

а) квіти; б) слова; в) словники.

9. Про кого в оповіданні Алли Коваль «Наша мова» сказано, що він «...обробив, відшліфував і показав світові дорогоцінне каміння – мову простого, пригнобленого тоді народу України ...»?

а) Івана Франка; б) Олександра Олеся; в) Тараса Шевченка.

10. Що у прочитаному тексті Ігоря Січовика «Мова» є казковим, а що – справжнім? _____

11. З якого словника можна дізнатися про первісне значення слів та їх походження?

а) з тлумачного; б) з тематичного; в) з етимологічного.

12. Для чого потрібно вчитися працювати зі словниками?

13. Запиши прислів'я про мову, слово. _____

14. Як ти розумієш прислів'я «Птицю пізнають по пір'ю, а людину – по мові»?

Для вивчення кола дитячого читання пропонуємо зразки анкет для учнів і їхніх батьків.

Анкета для учнів

Дай, будь ласка, відповіді на питання цієї анкети

1. Скільки тобі років? _____

2. Чи любиш ти читати?

● так ● ні

3. У якому віці ти почав(ла) читати? _____

4. Чим ти любиш займатися у вільний час?

- читати
- дивитися телевізор
- гратися на вулиці
- щось інше _____

- загадав учитель
- хочеш почитати щось цікаве
- щось інше _____

10. Чи ходять у бібліотеку члени твоєї родини?

- так
- ні

11. Чи є у тебе домашня бібліотека?

- так
- ні

12. Будь ласка, напиши назви трьох своїх улюблених книг і їх авторів:

1. _____
2. _____
3. _____

13. Імена яких сучасних дитячих письменників ти можеш назвати?

Дякуємо за допомогу!

Анкета для батьків

Шановні батьки, просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке допоможе нам вивчити коло дитячого читання

1. Вкажіть стать і вік Вашої дитини _____

2. Чи хочете Ви, щоб Ваша дитина любила читати?

- так
- ні

Чому? _____

3. Що, на Вашу думку, дає сучасній дитині читання книг? _____

4. Назвіть книги, які б Ви хотіли, щоб прочитала Ваша дитина? _____

5. Які книги, на Ваш погляд, повинна обов'язково прочитати Ваша дитина?

6. Назвіть улюблені книги Вашої дитини: _____

7. Спробуйте розповісти про свою дитину як про Читача, Глядача, Слухача (якщо можете, назвіть конкретні книги, фільми, мультфільми, музичні групи):

Дитина – читач
(яких книг, журналів)

Дитина – глядач
(яких фільмів, м/ф)

Дитина – слухач
(якої музики)

8. Згадайте, будь ласка, улюблені книги Вашого дитинства: _____

9. Ваша дитина відвідує бібліотеку?

- так
- ні

10. Ви самі читаєте своїй дитині?

- обов'язково щодня
- читаю 3 – 5 разів на тиждень
- читаю 1 – 2 рази на тиждень
- читаю рідко
- не читаю
- дитині читає хтось інший: хто? _____

11. А Ви любите читати?

- так
- ні
- не дуже

12. Ви читаєте?

- читаю постійно
- читаю часто
- інколи читаю
- практично не читаю

13. Що Ви любите читати?

- класику
- поезію
- детективи
- фантастику
- сучасну прозу
- жіночі романи

- літературні журнали
- інші журнали
- газети
- інше _____

14. Імена яких сучасних дитячих письменників Ви можете назвати?

15. Чи маєте Ви домашню бібліотеку?

- так
- ні

Назвіть, будь ласка, кілька книжок, які цінні для Вас і Вашої сім'ї _____

16. Скільки поколінь створює Вашу домашню бібліотеку? _____

17. Які книжки Ви мрієте придбати:

- для себе _____
- для дитини _____

18. Ваша стать:

Вік:

Освіта:

Дякуємо за Вашу допомогу!

Виявлення кола дитячого читання можна проводити також за допомогою бесіди, інтерв'ю. Наприклад:

Анкета - інтерв'ю

«Вивчення читацьких інтересів молодших школярів»

1. Скільки тобі років?
2. Чи любиш ти читати?
3. Як ти думаєш, чому люди читають книжки?
4. А ти читаєш? Для чого?
5. Які книжки ти любиш читати?
6. Хто допомагає тобі вибирати книги для читання?
7. Які питання, проблеми, теми найбільше цікавлять тебе у цей час?
8. Які книжки, в яких розкриваються ці питання, ти зміг прочитати?
9. Чи обговорюєш ти прочитані книжки? З ким?
10. Які б книжки ти порадив прочитати своїм друзям?

11. Твори яких письменників ти любиш читати?
12. Книжкам якого жанру ти надаєш перевагу?
13. Якби зникли всі книжки, ти б зрадів?
14. Про що б ти хотів написати книжку, якби був письменником?

Узагальнення результатів контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів з читання, аналіз опитування допоможуть скоригувати роботу, спрямовану на формування читацьких компетентностей молодших школярів і, власне, на розвиток читацьких інтересів учнів, інтересу до читання та умінь орієнтуватися у світі книжок і вибирати їх для задоволення власних пізнавальних потреб. І тоді вільний час наші діти проводитимуть змістовно, цікаво, щоразу з новою книжкою, підвищуючи свою інформаційну культуру та розширюючи кругозір.

Використана література

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – С.49.
2. Комплексний план заходів щодо розвитку загальної середньої освіти в 1999-2012 роках. Постанова Кабінету Міністрів України за № 348 від 11.03.99 р.// Інформаційний збірник Міносвіти України. – К., 1999. - № 9 (травень).
3. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації / Авторський колектив: Бібік Н.М. (керівник), Савченко О.Я., Байбара Т.М., Вашуленко М.С. та ін. – К.: Початкова школа, 2003.
4. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. – С.16.
5. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи. – К.: Початкова школа, 2006. – С. 88 - 116.
6. Словник іншомовних слів / За ред. Академіка АП УРСР О.С.Мельничука. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Гол. ред.. Української Радянської Енциклопедії. – С. 431.
7. Хуторской А. Ключевые компетентности как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. - № 2. – С.58-64.

Вашуленко О.В. Оцінювання читацьких компетентностей молодших школярів / О.В.Вашуленко // Початкова школа. – 2007. – № 12. – С. 16-20.